

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 8 mars 2024

Mål nr

B 1645-23

PARTER

Klagande

IU

Ombud och offentlig försvarare: Advokat ME

Motparter

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. AEA

Företrädd av åklagaren

SAKEN

Misshandel m.m.

Dok.Id 280707

HÖGSTA DOMSTOLEN
Riddarhustorget 8

Postadress
Box 2066
103 12 Stockholm

Telefon 08-561 666 00
Telefax -
E-post:
hogsta.domstolen@dom.se
www.hogstادمstolen.se

Expeditionstid
08:00–12:00
13:15–16:00

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2023-02-08 i mål B 14940-22

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen förklarar att hovrätten, när den dömt IU för medhjälp till misshandel, dömt honom för en annan gärning än den som han har åtalats för (åtalpunkt 1).

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd beträffande medhjälp till misshandel, påföljd och skadestånd, undanröjer hovrättens dom i dessa delar samt återförvisar målet till hovrätten för fortsatt behandling.

Högsta domstolen meddelar inte prövningstillstånd rörande målet i övrigt. Hovrättens dom står i dessa delar fast.

ME ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av IU i Högsta domstolen med 5 535 kr. Av beloppet avser 4 428 kr arbete och 1 107 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

IU har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från ansvar för misshandel och övergrepp i rättssak samt befria honom från skyldigheten att betala skadestånd, eller undanröja hovrättens dom såvitt avser skuld, påföljd,

skadestånd och avgift till brottsofferfonden samt återförvisa målet till hovrätten för fortsatt behandling.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd på sätt som framgår av punkten 8.

SKÄL

Bakgrund

1. Den 23 juli 2019 misshandlades AEA av flera personer med slag och sparkar mot huvudet och kroppen. Han fick smärta, svullnad och sårskador till följd av misshandeln, som skedde i närheten av en parkeringsplats i ett bostadsområde i Stockholm.
2. IU åtalades för misshandeln tillsammans med två andra personer. Han åtalades även för övergrepp i rättssak bestående i att han med hot om våld hade angripit en person för att hindra henne från att polisanmäla misshandeln.
3. Åtalet mot IU omfattade därutöver våldsamt motstånd, främjande av flykt, ringa narkotikabrott i två fall och brott mot knivförbudslagen.
4. Tingsrätten frikände IU från åtalet för misshandel och avslog AEAs skadeståndsanspråk. I domskälen bedömde tingsrätten att IU inte heller gjort sig skyldig till straffbar medhjälp till misshandel. Han frikändes även från åtalen för övergrepp i rättssak och våldsamt motstånd, men dömdes för främjande av flykt, ringa narkotikabrott i två fall och brott mot knivförbudslagen. Påföljden bestämdes till villkorlig dom.

5. I hovrätten justerade åklagaren åtalen för misshandel (åtalspunkt 1) och övergrepp i rättssak (åtalspunkt 2), så att gärningsbeskrivningarna fick följande lydelse.

Misshandel

IU och [N.N.] har tillsammans och i samförstånd med annan slagit AEA i ansiktet och mot kroppen samt sparkat honom mot kroppen och huvudet. Det hände den 23 juli 2019 ... [i] Stockholms stad. AEA orsakades smärta, svullnad samt sårskador.

IU och [N.N.] begick gärningen med uppsåt.

Övergrepp i rättssak

IU har med hot om våld angripit [Y.Y.] eller annan för att hindra denne från att ringa till polisen och anmäla brottet under åtalspunkten 1. Angreppet bestod i att IU hotade att döda målsägandens anhöriga. Det hände den 23 juli 2019 ... [i] Stockholms stad.

IU begick gärningen med uppsåt.

Åklagaren angav inte någon till misshandel alternativ brottsrubricering eller åberopade något annat lagrum för den åtalspunkten än 3 kap. 5 § brottsbalken.

6. Hovrätten har dömt IU även för medhjälp till misshandel och övergrepp i rättssak. Hovrätten har även förpliktat IU att solidariskt med en medtilltalad betala skadestånd till målsäganden för misshandelsbrottet. Påföljden har bestämts till villkorlig dom förenad med 120 timmars samhällstjänst och ett alternativstraff om fängelse i fyra månader.

7. I likhet med tingsrätten har hovrätten ansett att utredningen inte gav stöd för att IU hade medverkat i misshandeln på ett sätt som medförde att han

skulle dömas som medgärningsman. Hovrätten har dock, till skillnad från tingsrätten, bedömt att IU genom att han försökt hindra ett vittne från att avbryta misshandeln och även uppmanat grannar att inte lägga sig i hade främjat gärningen på ett sådant sätt att han skulle dömas för medhjälp till misshandel.

Målet i Högsta domstolen

8. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i fråga om hovrätten, när den dömt IU för medhjälp till misshandel, dömt honom för en annan gärning än den som han har åtalats för. Frågan om meddelande av prövningstillstånd rörande målet i övrigt har förklarats vilande.

Ramen för brottmålsprocessen

Allmänt

9. Enligt 30 kap. 3 § rättegångsbalken får en dom inte avse någon annan gärning än den för vilken talan i behörig ordning har förts. Bestämmelsen sätter gränser för domstolens prövning i brottmål. Det är således gärningsbeskrivningen som sätter gränserna för prövningen och endast de påståenden om gärningen som kan utläsas av gärningsbeskrivningen får läggas till grund för domen. Det är åklagarens ansvar att bestämma gärningsbeskrivningens utformning. (Jfr ”Mordet i hissen” NJA 2023 s. 460 I p. 8–11.)

10. Innehållet i gärningsbeskrivningen ska vara ägnat att för den tilltalade tydligt klargöra vad som läggs henne eller honom till last. Därigenom ska det bli möjligt för den tilltalade att ta ställning till hur försvaret bör läggas upp. (Se t.ex. ”Mordet i hissen” p. 12 och Högsta domstolens beslut den 17 november 2023 i mål B 1937-23 p. 11.)

11. Som en allmän utgångspunkt gäller att gärningsbeskrivningen får tolkas i belysning av det lagrum och den brottsbeteckning som åklagaren har angett. En tolkning av en gärningsbeskrivning får dock inte leda till att en dom baseras på något för den tilltalade överraskande moment, som han eller hon inte har haft möjlighet att försvara sig emot (se t.ex. ”Stöldförsöket på Bauhaus” NJA 2015 s. 405 p. 12 och ”Mordet i hissen” p. 13).

12. Det är domstolen som ansvarar för att målet handläggs på ett rättssäkert och effektivt sätt. I det ansvaret ligger att genom materiell processledning reda ut målet och om en gärningsbeskrivning är oklar eller framstår som ofullständig, ska rätten verka för att det blir klarlagt vad den innefattar. Frågan om i vilka situationer materiell processledning är lämplig och hur den närmare ska utföras i det enskilda fallet är något som i stor utsträckning måste överlämnas till rättens bedömning. Allmänt sett gäller dock att rätten bör vara försiktig vid sin processledning så att dess opartiskhet inte kan sättas i fråga. Det är också allmänt godtaget att processledning till förmån för den tilltalade principiellt sett är avsevärt mindre betänklig än processledning till förmån för åklagaren. (Jfr ”Mordet i hissen” p. 14 med vidare hänvisningar och Högsta domstolens beslut den 17 november 2023 i mål B 1937-23 p. 12–14.)

Särskilt om medverkan till brott

13. Av 23 kap. 4 § brottsbalken följer att ansvar som i balken är föreskrivet för viss gärning ska ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd. Den som inte är att anse som gärningsman döms, om han eller hon har förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet och annars för medhjälp till det. Varje medverkande bedöms efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger henne eller honom till last.

14. I 23 kap. 4 § görs alltså åtskillnad mellan den som har utfört den brottsliga gärningen (gärningsman eller medgärningsman) och den som främjat denna (anstiftare eller medhjälpare). För att kunna döma någon till ansvar för att ha främjat en annan persons gärning krävs i regel att gärningsbeskrivningen innehåller en redogörelse för vilka faktiska omständigheter som konstituerar främjandet. Det innebär inte att främjandet måste beskrivas i detalj (jfr ”Mordet i hissen” p. 11).

15. Ett påstående i en gärningsbeskrivning om att flera personer begått en gärning tillsammans och i samförstånd kan i regel inte anses innefatta även ett påstående om att de främjat varandras gärningar. Den bedömningen får göras från fall till fall med utgångspunkt i gärningsbeskrivningen som helhet och vilka faktiska förhållanden som det görs gällande att den gemensamt utförda gärningen har bestått av. (Jfr ”Mordet i hissen” p. 23 och ”Bilpassageraren” NJA 2003 s. 645.)

16. En situation som kan förekomma är att det som anges i gärningsbeskrivningen för en åtalspunkt går att bedöma som ett främjande av en gärning i en annan åtalspunkt. En förutsättning för att i en sådan situation lägga främjandet till grund för ansvar för medhjälp till den andra gärningen är att det framgår av den gärningsbeskrivningen att detta är något som åklagaren gör gällande.

Brottets rättsliga beteckning och tillämpligt lagrum

17. Av 30 kap. 3 § andra meningen rättegångsbalken följer att rätten inte är bunden av vilken brottsrubricering eller straffbestämmelse som åklagaren har åberopat, utan att det är gärningsbeskrivningen som sätter ramarna för processen.

18. I artikel 6.3 i Europakonventionen föreskrivs bl.a. att var och en som anklagas för brott har rätt att i detalj underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen. Av Europadomstolens praxis framgår att underrättelsen om anklagelsen ska avse både vilken gärning det är fråga om och den rättsliga kvalificeringen av gärningen. Det sagda gäller även i det fall en tilltalad har åtalats för ett visst brott i gärningsmannaskap och rätten konstaterar att gärningen bör rubriceras som medhjälp. (Jfr ”Mordet i hissen” p. 17–19 med hänvisningar; jfr även EU-domstolens dom BK, C-175/22, EU:C:2023:844 angående Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/13/EU av den 22 maj 2012 om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden samt prop. 2013/14:157.)

19. Det finns inga särskilda krav på i vilken form den tilltalade ska få reda på hur den gärning som åtalet avser kan kvalificeras rättsligt och vilken straffbestämmelse som kan vara tillämplig. Det avgörande är att den tilltalade får informationen i tillräckligt god tid för att kunna förbereda och anpassa sitt försvar. Att en domstol i sina domskäl har övervägt att bedöma gärningen som medhjälp eller i annat fall tillämpa andra straffbestämmelser än de som åklagaren angett är dock inte tillräckligt. Det krävs att frågan har uppmärksamats under den fortsatta processen (jfr ”Stöldförsöket på Bauhaus” p. 16 och ”Mordet i hissen” p. 18 och 19 samt *Sipavičius v. Lithuania*, no. 49093/99, 21 February 2002).

Bedömningen i detta fall

20. IU har åtalats för att tillsammans och i samförstånd med två andra personer ha misshandlat målsäganden med slag och sparkar mot huvudet och kroppen. Åklagaren har inte angett att åtalet alternativt avser medhjälp till misshandel.

21. Det som hovrätten har funnit styrkt, att IU försökt hindra ett vittne från att avbryta misshandeln och att han uppmanat grannar att inte lägga sig i, omfattas inte uttryckligen av gärningsbeskrivningen avseende åtalet för misshandel och går inte heller att tolka in i densamma. Den bedömningen påverkas inte av att IU åtalats för att ha utfört misshandeln tillsammans och i samförstånd med andra. Handlandet inbegrips inte heller i gärningsbeskrivningen avseende åtalet för övergrepp i rättssak. Dessutom anges inte i gärningsbeskrivningen avseende åtalet för misshandel att det handlande som beskrivs i den andra gärningsbeskrivningen har främjat misshandeln. (Se p. 14–16.)

22. Hovrätten har därför, när den dömt för medhjälp till misshandel, gått utanför den ram som framgår av gärningsbeskrivningen och dömt IU i strid med bestämmelsen i 30 kap. 3 § första meningen rättegångsbalken.

23. Vidare har IU inte, på sätt som föreskrivs i artikel 6.3 i Europakonventionen, informerats om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom. Han har därmed inte heller getts tillräcklig möjlighet att förbereda och anpassa sitt försvar. (Se p. 18.)

24. Det förhållandet att tingsrätten i sina domskäl har bedömt frågan om medhjälpsansvar påverkar inte de bedömningar som gjorts i det föregående (jfr p. 19).

25. Hovrätten har alltså, när den dömt IU för medhjälp till misshandel, dömt honom för en annan gärning än den som han har åtalats för. Den i prövningstillståndet ställda frågan ska besvaras i enlighet härmed.

26. Med hänsyn till den bedömningen ska prövningstillstånd meddelas i fråga om medhjälp till misshandel, påföljd och skadestånd. Däremot finns det inte anledning att meddela prövningstillstånd i fråga om övergrepp i rättssak.

27. Det förhållandet att hovrätten har dömt IU för medhjälp till misshandel på det sätt som skett utgör ett rättegångsfel.

28. Eftersom rättegångsfelet har inverkat på målets utgång och inte utan väsentlig olägenhet kan avhjälpas i Högsta domstolen, ska hovrättens dom undanröjas beträffande medhjälp till misshandel, påföljd och skadestånd. Målet ska i dessa delar återförvisas till hovrätten för fortsatt behandling.

_____

_____

_____

I avgörandet har deltagit justitieråden Svante O. Johansson, Thomas Bull, Stefan Reimer (referent), Johan Danelius och Christine Lager
Föredragande har varit justitiesekreteraren Petter Selberg